

тады – фарбавалі яйкі, ставілі закваску на пірагі, а ў суботу амаль нічога не рабілі. У любым выпадку – прытрымлівацца жывой даўніншай традыцыі ў сучасным грамадстве не выпадае, і абрадавы дзеі сыходзяць ў гісторыю (за выключэннем гульні ў біткі, дарэчы, яйка якое перамагло, завецца Мацак; і іншых народных традыцый, якія хрысціянскія інстытуты не забараняюць, але і не транслююць). Як, напрыклад, грамадскія Велікодныя валачобныя карнавальныя звычаі. Бо сучасны «Хросны ход» – гэта зусім іншая абраднасць. А ў XIX стагоддзі ў Беларусі яшчэ былі шырока распаўсюджаны валачобныя абыходы на Вялікдзень. І ў 1990-я гады такія шэсці спарадычна ладзілі. Тое шэсце моцна нагадвала калядоўшчыкаў, але – без маскіравання. У кожную хату заходзілі валачобнікі, спявалі віншавальныя песні, атрымоўвалі за гэта пачастункі. Цяпер гэта традыцыя амаль суцэльна (за выключэннем асобных мясцін Панямонні і Падзвіння) перайшла ў практыку «заходу да суседзяў», і за апошнія гады побытавае валачобнае шэсце як самаарганізаваную з’яву мне асабіста бачыць не даводзілася. Старажытная святочная «брама», што вяла да шанавання веснавога абуджэння прыроды, для беларусаў разам з гэтымі працэсамі паступова «зачыняецца».

Іншая справа тычыцца святкавання Веснавых дзядоў – Радаўніцы, калі ўвагу вабіць свет памерлых. Сярод усіх краін свету толькі ў Беларусі Радаўніца з’яўляецца агульнанацыянальным дзяржаўным святам. За апошнія дзесяцігоддзі былыя традыцыі святкавання Веснавых дзядоў значна змяніліся ў сувязі з паступовым узмацненнем святкавання Радаўніцы ўсёй краінай. Па сутнасці, зараз нараджаюцца новыя традыцыі, сімволіка якіх пакуль не асабліва відавочная, але мы маем магчымасць неяк яе засведчыць.

Свята веснавога памінання продкаў (на 9-ты дзень пасля Вялікадня) мае вялікую колькасць варыяцый назвы – што з’яўляецца дадатковым аргументам на карысць уяўлення, што яно надзвычайна старажытнае. Я некалі налічыў каля 20 адметных назваў і варыяцый вымаўлення назвы свята Радаўніцы. Дарэчы, і этымалогія таксама мае шэраг версій.

У хрысціянскай міфалогіі Радаўніца дастаткова распрацавана і прызнана – грунтуецца на 62-м слове Іанна Златавуста, дзе гаворыцца, што памінане памерлых на Фаміным тыдні прынята Царквою ў гонар успаміна аб наведванні вернікаў у гэты дзень уваскрослым Хрыстом. Падзея адбылася на Дзвяты дзень, а значыць у аўторак, які завецца «Фаміным» у гонар апостала Фамы, вядомага тым, што не верыў у ўваскрасненне Хрыста, пакуль асабіста не дакрануўся да ранаў ад цвікоў на яго целе.

Адзначу яшчэ, што на Віцебшчыне, Полаччыне больш значным памінальным днём была не Радаўніца, а Троіца, або Траецкія дзяды. Каталікі Панямоння да Радаўніцы ставяцца вельмі спакойна, маючы моцную традыцыю восеньскіх Дзядоў. Практычна па усёй Беларусі, але перадусім у паўднёва-ўсходняй частцы сярод агульнавядомых традыцый хачу ўзгадаць, што на Жывую радаўніцу – гэта панядзелак на 8-мы дзень пасля Вялікадня-Пасхі – удзень прыбіралі могілкі, папраўлялі крыж і павязвалі яго белым рушніком, калі быў пахаваны мужчына, невялікім белым фартушком – калі жанчына, белым вяночкам з красачкамі – калі дзяўчына.

Справа ў тым, што беларускія традыцыі даволі адмысловыя, але ёсць некаторыя моманты, якія вельмі падобныя на святочныя абрады, што звязаны са старадаўнім рымска-італьянскім святам Разалій або Ружаліі. Гэтае свята ў трансфармаваным выглядзе святкавалася ў Чэхіі, Грэцыі, Аўстрыі і паўднёвых славян. У мяне ёсць гіпотэза, што Разаліі і Радаўніца ў некаторым сэнсе гамагенныя па паходжанні, таму зараз некалькі словаў менавіта пра Разаліі. У Старажытным Рыме свята памяці памерлых адзначалі ў красавіку-пачатку траўня. Засведчылі гэту традыцыю ў імператарскую эпоху, аднак свята працягвалі адзначаць і пасля прыняцця хрысціянства. У хрысціянскіх краінах тэрміны свята пасунуліся на сярэдзіну траўня і ліпень у залежнасці ад тэрмінаў красавання ружы. У краінах з мяккім кліматам – Італія, Іспанія, Паўднёвая Францыя, Разаліі пачалі адзначацца на Троіцу пад назвай «Ружовае ўваскрасенне», або Паска Розата – «Вялікдзень ружаў», як пачыналі квітнець садовыя ружы. У франка-германскіх краінах гэта свята перасунулася аж на Дзень Пятра і Паўла. У сувязі з гэтым свята Разаліі некаторыя фалькларысты ў нас, магчыма, слухна, пачалі звязваць з Русаліямі. Аднак самыя старадаўнія апісанні святочнай традыцыі паказваюць некаторыя падабенствы менавіта са святам памерлых, калі вянкі з чырвонай шыпшыны *Rosa canina* клалі на магільны мужчын, а белай шыпшыны – на могілкі жанчын, белай шыпшыны і фіялак – маладых дзячат. Справа ў тым, што шыпшына – дзікая ружа – квітнее адносна рана: у нас тое нярэдка адбываецца ў сярэдзіне траўня, а ў паўднёвых краінах – значна раней. І калі параўноўваць увесь абрад Разаліі з традыцыямі Радаўніцы, то падабенстваў нямае – гэта трэба асобна даследваць, бо можа быць недакладнай версіяй.

Як вядома, галоўны прынцып сацыяльных паводзін на свята Радаўніцы рэгламентаваўся правіламі-прымаўкамі: «Перш, чым сабе – продкам». Гэта значыць: перш, чым з’есці рытуальныя стравы, трэба пакласці продкам, пры піцці мёда ці гарэлкі – адліць кроплю на магільку. Апошнім часам гэта правіла выконваецца не строга. Як і традыцыя распачынаць актыўную земляробчую працу пасля Радаўніцы. У старажытнасці менавіта пасля яе надыходзіў перыяд актыўнай працы на зямлі: пачыналі араць, капаць, сеяць.

Зразумела, прытрымлівацца правіла распачынаць земляробчыя працы пасля Радаўніцы, калі яна будзе ў сярэдзіне траўня, людзі не будуць. Традыцыя прыбіраць могілкі нярэдадні цяпер таксама будзе спарадычнай – справа ў тым, што на вясковых могілках, там, дзе людзі жылі непадалёк, тое было зручна і зразумела – а на сучасных могілках прыбіраць іх будуць у дзень Радаўніцы. Радаўнічную куццю, рытуальную кашу, практычна ніхто не робіць – але занесці асвечанае на Вялікдзень яйка на могілкі – практычна абавязковая дзея. Яшчэ адначу, што агульнадзяржаўнае святкаванне Радаўніцы сёння вельмі шырока прынялося і відавочна вітаецца ў беларускім грамадстве, падводзячы нас да своеасаблівага «шляху ў лабірынце», дакладны маршрут якога і мэта, баюся, мала хто адчувае.

Тарса Адамовіч

ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНАЯ СПАДЧЫНА ГРОДЗЕНСКАГА ПАНЯМОННЯ Ў СТРУКТУРАХ ШТОДЗЁННАСЦІ: ДОСВЕД УРАДЖЭНКІ ВЁСКІ ТАНЯВІЧЫ

Аўтар артыкула шукае вытокі творчых здольнасцей жыхароў яе роднай вёскі, якая здаўна славілася адоранымі музыкантамі, спевакамі і танцорамі, працавітымі і духоўнымі людзьмі ў традыцыйным складніку сучаснага ладу жыцця панямонцаў, які аздоблены вельмі цікавымі дзеяннямі, звычаямі і святамі.

HISTORIC-CULTURAL HERITAGE OF HRODNA PANIAMONNIE IN THE STRUCTURES OF EVERYDAY LIFE: THE EXPERIENCE OF A NATIVE OF THE TANIAVICHY VILLAGE

The author of the article is looking for sources of creative abilities of the inhabitants of her native village, which has been famous for a long time by talented musicians, singers and dancers, industrious and spiritual people in the traditional part of the modern way of the region life which is decorated with some very interesting customs, ceremonies and celebrations.

Маёй лясной вёсачцы Танявічы з чыстым паветрам, водарам палёў і лугоў, са звонкім і незабыўным спевам птушак споўнілася 500 гадоў. Кажуць, што першая пара людзей, якія пасяліліся ў нашых мясцінах, былі Таццяна і Віктар (Таня і Віця). І менавіта таму, што Таня была Віцева і ўтварылася і замацавалася за паселішчам назва Танявічы. Танявічы – вельмі арганічна і ладна ўпісаны ў краявіды Шчучынскага раёна (мал. 1).

Вёска мае толькі адну выбрукаваную за немцамі вуліцу даўжынёй паўтара кіламетра, але затое Танявічы падзелены на чатыры «мікрараёны» — Заброддзе, Капачэ, Навадворцы і Гулачка. Я паходжу з першага — мікрараёну «маладых», якім ужо за 70 гадоў. Калі верыць архіўным звесткам, то ў 1939 годзе ў Танявічах налічвалася амаль 500 жыхароў. Людзі казалі, што падчас святаў на вуліцы было столькі народу, што «не пратаўчыся». Цяпер, на жаль, няма і 80 чалавек. Вёска славілася і славіцца незвычайнай працавітасцю яе жыхароў: аралі, сеялі, касілі, жалі і плён збіралі. А з надыходам зімы пачыналі лён часаць, прасці і ткаць. Кросны стаялі амаль у кожнай хаце, у нашай — таксама. Спраўна ткала бабуля Сарафіна. Мая матуля Яніна Адамовіч была таксама надзвычай таленавітай ткачыхай. Ткала яна часта з маёй хрышчонай Станіслававай Багдзевіч, а тая ўсё прыгаворвала: «Ах, красёнца сушонца!».

Спакон вякоў вёска славілася і музыкантамі, спевакамі і танцорамі, яшчэ — вельмі цікавымі звычаямі, абрадамі і святамі. Гэта Куцця і Святыя вечары на Каляды. Унікальнае хаджэнне ў валакайнікі на Вялікдзень. У нас багацейшы вясельны абрад. А якія цудоўныя ў нас «Зажынкi» і «Дажынкi»! Чаго вартыя народныя танцы, сярод якіх кадрылі, падыспан «Колам», вальсок «Кахаемя», полька дробна, «Бічала» і іншыя. А шматлікія народныя песні з Танявічаў на трох мовах: беларускай, польскай і рускай, а мора ўнікальных прыпевак!

Вядомы французскі гісторык Фернан Брадэль, рэкамендаваў для ўсведамлення бесперапыннасці і цэласнасці гісторыі чалавецтва ўлічваць розныя катэгорыі часу [1, с. 6–9], адчуваць агульны напрамак і мэты развіцця грамадства, але не забывацца на «структуры штодзённасці»: уважліва ставіцца да агульнай завяздзёнкi ў жыцці людзей, якая іх шмат у чым фармуе. Мне падаецца, што ў танявіцкім асяродку існуе сувязь з культурай Панямоння як гісторыка-культурнага рэгіёна са сваімі асаблівасцямі, што адрозніваюць яго ад іншых рэгіёнаў.

Малюнак 1 – Краявіды Шчучынскага раёна

Малюнак 2 – Фальклорны гурт «*Mateczyna piosenka*» з Танявіч на Міжнародным фэсце культур сумежжа «*Mragowo*». Польшча, 2016 г.

У 1991 годзе мае землякі паставілі мне ўльтыматум: альбо ў Танявічах будзе фальклорны польскамоўны гурт, альбо не прыязджай дахаты. Прышлося мне яго зрабіць. Сярод артыстаў асабліва вылучалася пані Клімянціна Сідлярэвіч, якая сваім веданнем мясцовых традыцый вяда ўвесь гурт за сабою. Мы мелі свайго музыканта. На рэпетыцыі ў бацькоўскую хату прыходзілі не толькі жанчыны, але і мужчыны. Мае бацькі таксама былі артыстамі і фундатарамі ўсіх маіх задумаў. Я ўспамінаю, як аднавяскоўцы танцавалі ў нашай хаце, якія ў іх былі манеры, як маладзелі іх твары. Вельмі добра паўсюдна прымалі нас і гледачы (мал. 2).

У першыя гады заснавання калектыву ў Танявічы прыязджала шмат журналістаў з Гродна і Мінска, з Польшчы. Запісвалі песні, здымалі перадачы. Прыязджала таксама польская фальклорная экспедыцыя з Познаньскага ўніверсітэта. Пазней у «бацькоўскі» калектыв прыйшлі іх дзеці і ўнукі. Артысты з Танявічаў на працягу 20 гадоў выступалі з канцэртамі ў Гродна і многіх населеных пунктах Гродзенскай вобласці, неаднаразова мелі самую высокую адзнаку на прадстаўнічых фестывалях у Польшчы. З даўніх часоў мае землякі заўзятыя вернікі-каталікі.

Вялікае абуджэнне веры прыйшло каля 30 гадоў таму, падчас перабудовы, калі ў Навадворскую парафію прыехаў малады ксёндз Тадэвуш Крыштопiк, які, дарэчы, родам з Гродзенскага раёна. Ксёндз Тадэвуш у цэнтры Танявічаў стварыў невялічкую святыню – капліцу Найсвяцейшай Маці Божай трох разоў Прадзіўнай, Цяпер нашым пробашчам з'яўляецца ксёндз Ежы Кузьміч — святар, які добра ведае, дзеля чаго ён прыйшоў у касцёл, і з вялікім духоўным запалам вядзе за сабой вернікаў. Чаму я пішу пра танявіцкую святыню? На працягу 20 гадоў духоўнае і культурнае жыццё вёскі круціцца ў ёй і каля яе. Тут мы ладзілі 10-я, 15-я і 20-я ўгодкі свайго калектыву. Канцэрты ў святыні заўсёды адкрытыя. Спяваць у Доме Божым ды яшчэ перад землякамі — справа надзвычай складаная, але Пан Бог пасылае натхненне, і заўсёды атрымоўваецца цудоўна.

Апошняя культурная падзея на маёй малой радзіме – гэта свята вёскі Танявічы, якое адбылося ў чэрвені 2014 года. Ладзілі свята ўсёй вёскай, але на чале ўсіх прыгатаванняў стаялі артысты з Танявічаў Сальвіна Ганчарык, Рэгіна Жвірбля, Ядвіга Балабановіч, Клімянціна Сідлярэвіч, ім дапамагалі Марыя Язэпчык, Рэгіна Ляпеша і танявіцкія мужчыны.

Малюнак 3 – Хор «Cantate Domino», дырыжор – Г. Давідовіч. Гродна, 2016 г.

Малюнак 4 – Аўтар з гуртом «Васілёчкі» на канцэрце. Мінск, 2016 г.

Малюнак 5 – На здымках сюжэта «Зажынкi» для Тэлеканала СТБ, 2017 г.

У Таявіцкай святыні была імша за таневічан, падчас якой цудоўна спяваў Богу і каталіцкі хор Гродзенскай дзяцэзіі «Cantate Domino» [2] пад кіраўніцтвам майго таленавітага земляка-аднакласніка Генрыха Давідовіча (мал. 3). Я з задавальненнем распавяла яму і сваім землякам пра сваіх выхаванцаў з дзіцячага гурта «Васілёчкі» (мал. 4) і працу з фальклорным матэрыялам для СМІ Беларусі (мал. 5).

Мы сустрэкаліся, спявалі, радаваліся, жартавалі, плакалі і дзякавалі Пану Богу за сустрэчу. За тое, што наша вёска Таявічы дала Беларусі і свету шмат таленавітых, разумных і светлых людзей.

Спіс літаратуры:

1. Бродель, Ф. Структуры повседневности : возможное и невозможное / Фернан Бродель ; пер. с франц. Л. Куббеля. – М. : Прогресс, 1986. – 234 с.
2. Марціновіч, Ю. Хор «Cantate Domino» выступіў з канцэрта, прысвечаным 100-годдзю аб'яўленняў Марыі ў Фаціме / Юрый Марціновіч // GRODNENSIS.BY [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://grodnensis.by/nawiny/6725-khor-cantate-domino-vystupi-z-kantsertam-prysvechanym-100-goddzyu-ab-ya-lennya-maryi-fatsime.html>. – Дата доступу : 24.03.2018.

Аляксей Камінскі

ЖЫЦЦЯЗДОЛЬНАСЦЬ НАРОДНАЙ ТРАДЫЦЫІ КАНТЫНУУМЕ СУЧАСНАЙ СЯЧОЧНАЙ КУЛЬТУРЫ

Аўтар сцвярджае, што жыццяздольнасць народнай святочнай спадчыны, яе трансфармацыя як спосаб перакладу традыцыйных абрадаў на мову сучасных культур прыводзіць да збыднення іх зместу. Але вопыт ашчаднай трансфармацыі сучасных формаў традыцыйнага свята пры пэўных абставінах здольны захаваць працэс развіцця абрадаў, што захаваліся.

Alexey Kaminski

VIABILITY OF FOLK TRADITIONS IN THE MODERN FESTIVE CULTURE CONTINUUM

The author claims that the viability of folk festive heritage, with itself a transformation as a way of translating traditional rituals into the language of modern cultures leads to impoverishment of their content. But the experience of saving the modern forms of traditional holidays under certain circumstances can preserve the development process of the surviving rites.

Традыцыя з'яўляецца асноватворным канструктам культуры і праяўляецца ва ўсіх без выключэння сферах яе жыццяздзейнасці. Традыцыйная культура ў сілу сваёй спецыфічнасці і строгай функцыянальнасці займае рэгламентуемае месца ў агульнай неабсяжнай прасторы культуры.

На сучасным этапе народныя традыцыі займаюць усё менш дамінуючыя пазіцыі ў сямейным і грамадскім жыцці насельніцтва. З'яўленне і папулярнасць разнажанравай масавай культурнай прадукцыі істотна паўплывала на трансфармацыю аўтэнтычнага фальклору, этнаграфічнай і мастацкай спадчыны краіны. Святочныя комплексы эвалюцыяніравалі на працягу апошніх дзесяцігоддзяў XX ст. Да сучаснага перыяду дайшлі толькі рэшткі аўтэнтычнай спадчыны. Да вынаходжання пісьменства перадача інфармацыі была толькі вербальна-варыятыўнай, уплыў на народныя ўяўленні аказаў доўгатэрміновы перыяд аўтарытарнага панавання хрысціянскай рэлігіі.

Рэканструкцыя традыцыйных абрадавых практык дастаткова даўно заняла дастойнае месца ў прасторы святочнай культуры. Спачатку гэта былі фрагменты тэатралізаваных дзействаў або часткі абраду. Гэта спробы тэатралізацыі старога святочнага быту, падрыхтавання па тэхналогіі тэатральнага спектакля і арыентавання на паказ. Паступова абрады-спектаклі ўцягвалі ў сваю мастацкую прастору структурныя элементы, знойдзеныя ў фальклорна-этнаграфічнай літаратуры і падцверджаныя экспедыцыйнай практыкай, а таксама новыя руханочныя сілы аб'ектыўна перарасталі ў святочныя масавыя дзействы с развітай драматургічнай фактурай, у якой ужо наўмысна адводзілася месца сімультаннасці і вырытыўнасці. Ускладняліся сцэнарныя хады, узбагачаліся рэжысёрскія прыёмы, устанаўліваліся і правяцываліся розныя формы камунікацыі, якія дазвалялі мадэліраваць паводзіны прысутных, пераўтвараючы іх з глядачоў у непасрэдных удзельнікаў. Складанасць праблемы заключаецца ў тым, што традыцыйныя свята з цягам часу страцілі сакральны сэнс, ператварыліся ў арыгінальную відовішчна-абрадавую забаву, гульню, арыентаваную на архетыпічную памяць. Дасканалае вывучэнне элемента абрадавага свята ў кантэксце яго архетыпічнай мадэлі – адна з галоўных задач сучасных рэканструктараў.

Аналіз гістарычнай разнастайнасці сакральных абрадаў і рытуалаў дазваляе зрабіць выснову, што яны базіруюцца на адпаведных культых, якія пранізваюць жыццёвыя асновы шматлікіх культур. Сярод іх можна вылучыць групу асноўных: